

BELEDİYELER İÇİN ÇOCUK HAKLARI TEMELLİ PROGRAMLAMA KILAVUZU

BELEDİYELER İÇİN ÇOCUK HAKLARI TEMELLİ PROGRAMLAMA KILAVUZU

Hazırlayan:

Adem Arkadaş-Thibert

Bu çalışmaların yürütülmesinde belediyelerin 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun ve ilgili mevzuata uygun hareket etmesi önem arz etmektedir.

Her hakkı saklıdır. Eserin içeriğinin sorumluluğu yazarlarına aittir. Bu eserde yer alan ifadeler UNICEF ve Türkiye Belediyeler Birliği'nin resmi görüşlerini temsil etmez. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Para ile satılamaz.

Ankara - 2020

İÇİNDEKİLER

SUNUM	6
1. GİRİŞ	10
2. TEMEL KAVRAMLAR VE PRENSİPLER	11
3. UYGULAMALAR-FAALİYETLER	18
Uygulamanın Adı: Nedensellik Analizi	19
Uygulamanın Adı: Sorumluluk Haritalaması	21
Uygulamanın Adı: Hak Temelli Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi	24
Uygulamanın Adı: Uygun Müdahalelerin Belirlenmesi	25
4. İZLEME VE DEĞERLENDİRME	30
NOTLAR	34

KISALTMALAR

AÇSHB	T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇDŞ	Çocuk Dostu Şehir
ÇHK	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
MEB	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği

SUNUM

Hızlı kentleşme süreciyle 2050 yılında dünya nüfusunun üçte ikisinin kentlerde yaşayacağı varsayılmaktadır. Bu nüfusun yarısını da 24 yaşın altındaki bireylerin oluşturacağı öngörülmektedir.

Hızlı kentleşme, kentler ve kent yaşamı üzerine yeniden düşünmemizi gerektirmektedir. Kentler büyük fırsatlar sunarken, yeni zorluklar da yaratmaktadır. Bu zorlukların en önemlileri; kent yoksulluğu, gıda güvenliği, mali krizler, işsizlik, ulaşım, çevre ve atık sorunları ile iklim değişikliğinin etkileridir. Kent yaşamının zorluklarından en ağır ve çok yönlü etkilenenler ise çocuklardır.

Bu zorluklar karşısında en savunmasız grup olan çocukların sağlık, eğitim, barınma, sosyal güvenlik, içme suyu ve hijyenik yaşama yönelik erişimleri ile; şiddet, ihmal ve istismardan korunmaları kent yönetimleri için giderek önem kazanan bir görev haline gelmektedir.

Türkiye’de kırdan kente göç, sanayileşme ve ekonomik büyüme ile tetiklenen şehirleşme hem ekonomik hem de demografik açıdan değişiklikler getirmiştir. 1950’lerde %25 olan şehirli nüfus, 2019 yılı itibarıyla %92,8’e yükselmiştir ve şu anda 30 büyükşehir bulunmaktadır. Türkiye nüfusunun üçte birini oluşturan çocukların ihtiyaçları ve öncelikleri, bu dinamik ve hızlı değişim sürecinde dikkate alınmalıdır.

Belediyeler yerel düzeyde çocukların günlük hayatını etkileyen birçok hizmeti yürüttükleri için, çocuk odaklı hizmetlerin sunulması konusunda, belediyelere büyük görevler düşmektedir. Belediyeler birçok konuda hem soruna hem de çözüme en yakın kurumlardır. Sınırları içinde yaşayan vatandaşların ve çevrenin ihtiyaçlarını bilirler ve çözüm üretmek için ilgili kaynaklara sahiplerdir. Kısacası, çocuklar için yaşanabilir çevreleri oluşturmak belediyelerin görev alanına girmektedir. Bu nedenle bu kılavuz, belediyelerin çocukları ilgilendiren konulara ilişkin rollerini, görevlerini ve çocuk hakları ve refahına katkıda bulunmak için yapabilecekleri çalışmalarda belediyelere yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre, Taraf Devletler uluslararası hukuk çerçevesinde çocukları da ilgilendiren her konuda çocukların yüksek yaralarını sağlamak zorunluluğundadır.

Ancak, hukuki sorumluluklar dışında da çocukların sağlık, refah ve güvenliği özel ilgi isteyen bir konudur. Çünkü:

- Çocuklar tamamen başkalarının bakımına muhtaç olarak doğarlar. Ancak yetişkinlerin yardımı ile bağımsız birer birey olurlar.
- Çocukların küçük yaşlarda yaşadıkları çevre ve aldıkları bakım, ileriki yıllarda gelişim ve büyümelerini pozitif ya da negatif olarak ciddi şekilde etkilemektedir.
- Yetişkinlere bağımlı olmalarından dolayı çocuklar özellikle daha kırılgan bir durumdadırlar. Yaşadıkları koşullardan -yoksulluk, yetersiz barınma imkânları, çevre kirliliği gibi durumlardan- yetişkinlere nazaran daha fazla etkilenirler.
- Çocuklar; çocuk olma durumlarından dolayı, çoğu zaman çığneden haklarına çare aradıklarında ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedirler.
- Çocukların oy kullanma hakkı olmadığı için politik sistem içerisinde önemli bir rol oynayamazlar. Eğer özel düzenlemeler yapılmaz ise, kendi hayatları üzerinde çok büyük etkileri olan kamu politikaları üzerindeki etkileri çok az olacaktır.
- Çocukların sağlıklı gelişimi ve etkin katılımı bir toplumun ya da bir şehrin geleceği için son derece önemlidir.

Dolayısıyla toplum içerisinde çocuklara öncelik tanınmasına ve onların katılımına ihtiyaç vardır.

UNICEF Çocuk Dostu Şehir Yaklaşımı ve Çocuk Dostu Şehrin Yapı Taşları (ÇDS)

Yukarıda özetlenen dinamikler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi esas alan Çocuk Dostu Şehirler İnisiatifi'nin başlangıç noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışmaların ilk örnekleri İstanbul'da yapılan 1996 Habitat Zirvesinde ortaya konulmuştur. 2000 yılında UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi'nde oluşturulan uluslararası sekretarya ve yönetim yapısı ile Çocuk Dostu Şehirlerin bileşenleri ve standartları oluşturmaya başlanmıştır. 2002 yılında yapılan BM çocuk özel oturumunda yapı taşlarının belirlenmesiyle tüm program istematik bir niteliğe kavuşmuştur.

Çocuk Dostu Şehri oluşturan 9 yapı taşı vardır. Çocuk Dostu Şehir olma yolunda ilerleyen belediyeler; kentlerinde politika belirlerken, strateji geliştirirken, hizmet planları ve sunarken bu yapı taşlarını dikkate alarak ilerleyebilirler.

- Çocukların katılımı
- Çocuk dostu yasal çerçeve

- Şehir genelinde çocuk hakları stratejisi
- Çocuk hakları birimi veya koordinasyon mekanizması
- Çocuk bütçesi
- Şehirdeki çocukların olağan durum raporu
- Çocukların haklarının bilinmesi
- Çocuklar için bağımsız savunuculuk
- Çocuk etki değerlendirilmesi ve ölçülmesi

Çocuk Dostu Şehirde çocuğa saygı duyulur, çocukların anlama yeteneklerine ve deneyimlerine değer verilir, çocuklara görüşleri sorulur, gerekli açıklamalar yapılır, çocuklarla beraber çalışılır ve çocuklara şehirleriyle ilgili kararları etkileyebilme fırsatları sunulur. Bütün çocukların -coğrafi bölge ve sosyoekonomik yapı, din, gelir, cinsiyet, engellilik durumu vb. sebeplere bağlı ayrımcılıkla karşılaşmadan- kendilerini eşit birer vatandaş olarak hissetmeleri sağlanır. Yine Çocuk Dostu Şehirde bütün çocuklar -herhangi bir ayrımcılığa uğramadan- sağlık, eğitim, bilgiye erişim gibi temel hizmetlerden yararlanır. Bütün çocukların temiz bir çevrede, hayvanlar ve bitkilerin olduğu doğal alanlarda arkadaşlarıyla buluşup oynayabileceği, kültürel etkinliklere katılabilecek hizmetlere eşit erişimi olur.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi yerel düzeyde hayata geçirmek; çocukların rahatça yaşayabilecekleri ve her alanda katılıp katkı sağlayabilecekleri bütüncül bir yönetim çerçevesini uygulamak demektir. İnsan haklarıyla ilgili standartları korumaya, geliştirmeye ve yaşama geçirmeye çalışır. Çocuk Dostu Şehir kalkınmaya ilişkin sorunların çocukları en çok etkileyen boyutlarını sürekli olarak analiz eder, çocuk hakları ve refahını geliştirir, çocuğa yönelik ayrımcı uygulamaları ortadan kaldırmaya çalışır, eşitsiz güç ve kaynak dağılımını hafifletmeye çalışır.

Çocuk Dostu Şehir, çocukların "yaşamak istedikleri kente" ilişkin vizyonunun gelişmesine olanak sağlayan; çocukları sorun olarak değil, çözüm ortağı ve geleceğin kurucusu olarak gören; çocuk gruplarının yaşadığı sorunları ortaya çıkarıp bu sorunlara tüm şehrin katılımıyla çözüm bulan bir yaklaşımdır.

UNICEF Türkiye Ofisi ve Türkiye Belediyeler Birliği Çocuk Dostu Şehirler yaklaşımı çerçevesinde Türkiye'de belediye hizmetlerini çocuk odaklı hale getirmek ve belediyelerin çocuklara yönelik vizyonlarına sistematik katkılarda bulunmak amacıyla 2018 yılından bu yana kapsamlı bir işbirliği yürütmektedir. Bu rehber kitap da söz konusu işbirliği kapsamında hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Bu kılavuz; çocuklara yönelik hizmetleri nedeniyle çocukların haklarının gerçekleştirilmesinde yükümlülüğü olan belediye yönetiminin ve çalışanlarının, çocuklara yönelik hizmetlerle ilgili planlama, karar alma ve uygulama süreçlerinde, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi (ÇHS) temel alarak yapılandırılmış bir süreç ile, hak temelli bir yaklaşımı uygulamalarına destek olmayı amaçlamaktadır.

Kılavuz çocukların karşılaştığı sorunların analiz edilmesini ve bu sorunlara karşı çözüm üretilmesini hedefleyen bir dizi hak temelli yöntem, araç ve ilkeyi içermektedir. Bu araçlar doğrudan hak ve insan hakları kavramlarını kullanmakta ve günümüzde Türkiye de dahil 196 ülke tarafından kabul edilmiş çocuk hakları standartlarına ilişkin yasal çerçevenin yerel yönetim düzeyinde uygulanmasını kolaylaştıracaktır.

Kılavuz çocuk hakları programlamasının aşamalarını ve uygulanmasının kıstaslarını açıklamakta, program-proje döngü yönetimi aşamalarını çocuk hakları temeline oturtarak bazı uygulamaları tanıtmakta, hâlihazırda yürütülen izleme ve değerlendirme çalışmalarını çocuk hakları temelinde devam ettirmek için öneriler getirmektedir.

Kılavuzda genel çerçevesi çizilen çocuk hakları programlama süreçlerinin, verilen ana prensipler doğrultusunda, hizmet ve faaliyetler bazında planlanması ve uygulanması önerilmektedir.

2. TEMEL KAVRAMLAR VE PRENSİPLER

Çocuk Hakları Programlaması, çocukların durumlarının iyileştirilmesi yoluyla tüm çocukların ayırım gözetilmeksizin haklarını tam olarak kullanmaları ve çocuk haklarını tanıyan ve saygı gösteren toplumlarda yaşamaları genel amacına sahip programların;

- planlanması,
- uygulanması,
- izlenmesinde

çocuk hakları ilkelerinin kullanılması yani çocukların hayatında olumlu değişime (Diyagram 1) odaklanılması anlamına gelmektedir.

Çocuk ve gençlerin haklarını gerçekleştirilmesinde değişim

Toplum ve toplulukların çocuk haklarını destekleme yeteneklerinde değişim

Çocuk ve gençler için eşitlik ve ayırım gözetmeme durumunda değişim

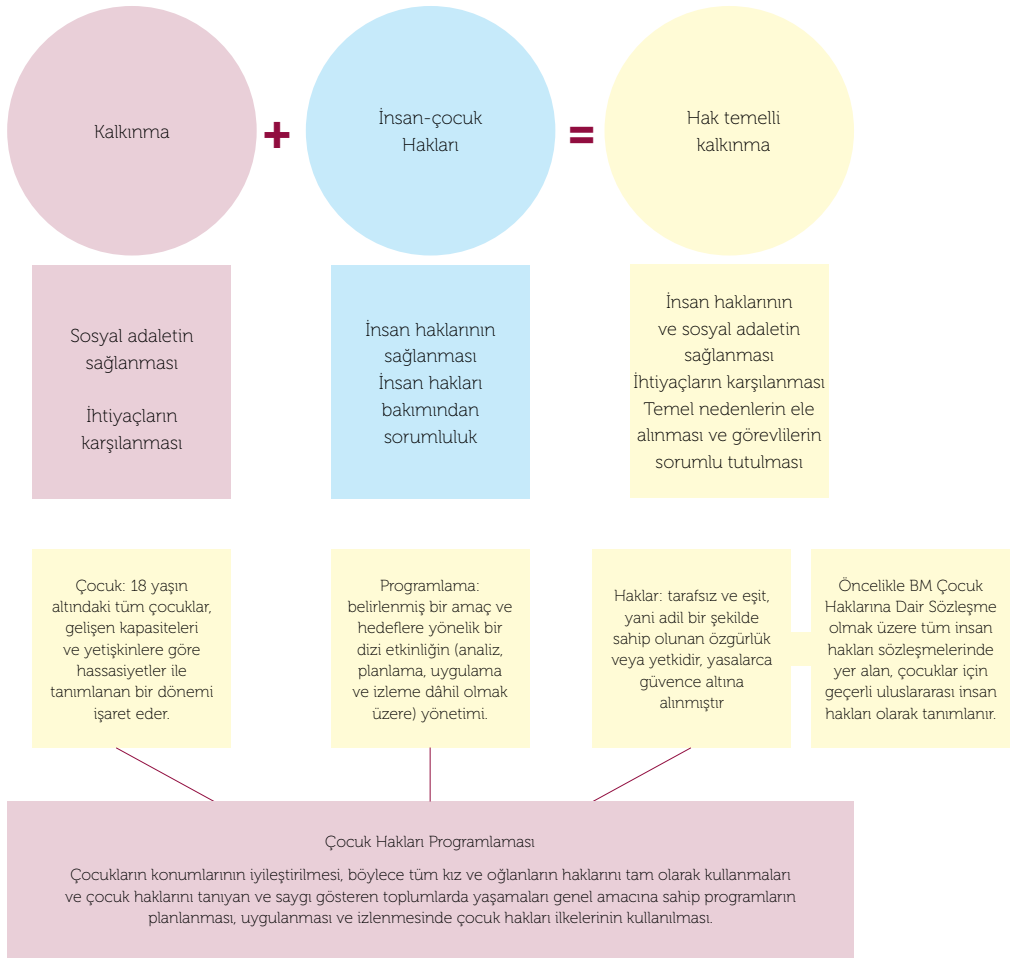
Çocuk ve gençlerin katılım ve etkin vatandaşlık durumlarında değişim

Çocuk ve gençlerin haklarını etkileyen politika ve uygulamalarda değişim

Çocuk hakları programlaması yaklaşımı, insani kalkınma çalışmalarının insan haklarını ve insanlık onurunu temel alan daha sürdürülebilir, kalıcı ve demokratik olması için gelişen bir yaklaşım olarak karşımıza çıkan, Türkiye'nin de kurucu üyeleri arasında bulunduğu insan haklarının, insanlık onurunun ve barışın korunmasını amaçlayan Birleşmiş Milletler'in tüm örgütlerinin uyguladığı bir planlama ve programlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, insan hakları temelinde insanların kalkınmasını amaçlar (Diyagram 2).

Çocuk hakları programlaması, insan haklarını temel alan kavramların ve ilkelerin, çocukların haklarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunacak ve böylelikle günümüzün ve geleceğin çocuklarının hayatlarını iyileştirecek kalkınma girişimlerinin yönetim ve uygulama süreçlerinde uygulanmasıdır.

Diyagram 2: Çocuk Hakları Programlaması

Çocuk hakları programlamasının temelinde Türkiye'nin uygulamayı kabul ettiği ve yasa olarak anayasal düzeyde olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) başta olmak üzere genel olarak insan hakları hukuku vardır. Bu yasalar kamu idaresinin kararlarında ve uygulamalarında yol göstericidir. Bu nedenle çocuk hakları programlaması, belediyeler için hem çocuk haklarını yerel düzeyde gerçekleştirmek için yasal bir zorunluluk hem de planlama ve programlama yaparken belediyelere kılavuzluk eden bir yaklaşım olarak görülebilir.

Peki stratejik planların hazırlanmasında, programların, projelerin, faaliyetlerin; planlanması, uygulanması, izlenmesinde çocuk hakları programlaması ilkeleri nelerdir?

- **Çocuk hakları hukuku çerçevesinin dayanak alınması (ÇHS, Anayasa, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi ülke sonuç gözlemleri ve genel yorumları, yasalar vb.):** Çocuklar için veya çocuklarla yapılan her çalışmada özellikle ÇHS ve ÇHK sonuç gözlemlerindeki dayanağına bakma gerekliliği; yapılan plan ve uygulanacak program ve projelerin çocukların hangi haklarını kullanmasını sağlayacağıının, hayatlarını nasıl iyileştireceğinin yasal dayanağının tanımlanması.¹²
- **İnsan hakları ilkeleri:** Çocuk hakları evrenseldir ve tüm çocuklar içindir. Çocuğa haklarını veremezsiniz çünkü vermezlik edemezsiniz. Çocuğun haklarını alması gerekmez ve çocuk hakları sadece çocuk oldukları için çocuklarıdır. Hakların her biri diğerini etkiler, haklar arasında koparlamaz bir ilişki vardır. Bir hak yerine gelmediğinde diğerleri de tam anlamıyla yerine gelmez.
- **Hesap verebilirlik:** Çocuklar hak sahipleridir; devletler, kamu idaresi ve kamu yönetimi, belediyeler ve tüm çalışanlar çocuklara karşı yasal ve ahlaki yükümlülüklere sahiplerdir. Yükümlülük sahipleri, çocuklara sormadan, onlar yaranna ne yaptıkları ve ne yapmadıkları veya yapamadıkları ve yapmak için gösterecekleri çabaya ilişkin bilgi vermek; kendilerine zarar verildiğinde nereden adalete erişebilecekleri ve destek alabilecekleri konusunda yönlendirmek; verilen zararın nasıl karşılanacağını veya karşılandığını, zarar verenlerin bir daha zarar vermemesi için ne yapıldığını bildirmek ile yükümlüdür. Çocuklar ve onlara ilk elden bakmakla yükümlülerin de (aile, bakıcı, öğretmen, sosyal çalışmacı, bakım desteği verenler, STK'lar vb.) hak sahipleri olarak haklarını yükümlülük sahiplerinden talep etme veya isteme hakları vardır. Buna hesap verebilirlik ilkesi denmektedir. Çocuk hakları programlaması, bu iki tarafın yükümlülük ve haklarını gerçekleştirmesinin desteklenmesi için gerekli hedef, amaç ve faaliyetleri içerir. Çocuğun kendi haklarından yararlanabilmesi için, politika düzeyinden doğrudan hizmet sürecine kadar, birbiriyile bağlantılı ve kopukluğun olmadığı bir yükümlülük zinciri oluşturmak gerekir.

1 <http://www.cocukhaklarizleme.org/> adresinden 100'ün üzerinde yönlendirici ve bilgilendirici Türkçe kaynağa ulaşabilirsiniz.

2 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin El Kitabı <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf>

- **Çocukların haklarını etkileyen sorunların ana nedenine inmek ve kalıcı çözüm için çalışmak:** Çocuk Hakları Programlaması yalnızca acil sorunları gidermek üzere başvurulacak çabuk çözümleri değil, hem devlet kurumlarında hem de toplumun işleyişinde uzun vadeli, sürdürülebilir ve kurumsallaştırılmış değişiklikleri de içerir. Yapılan her işin tüm çocuklar için her yerde uzun soluklu ve kalıcı sonuçlar doğurması gerekmektedir.
- **Çocuğa karşı yükümlülüklerin yerine gelmesi için ortak çalışma:** Çocuk Hakları Programlaması ayrıca, hakların hayata geçirilmesinde toplumda kilit rol oynayan aktörler arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik bir çerçeve sunar. ÇHS'yi (ya da diğer insan hakları belgelerini) kabul eden bir taraf devlet, bu taahhüdünden dolayı hem kendi halkına hem de uluslararası topluma karşı sorumludur. Hak ilişkisinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olan pek çok başka aktör de vardır. Oluşturulan bir dizi ortak standart ve haklara ilişkin yasal çerçeve, tüm aktörleri ortak hedefe ulaşmak için birlikte çalışıp iş birliği yapmakla yükümlü kılmaktadır.
- **Çocukların ve gençlerin katılımı:** ÇHS'nin 5'inci, 12'nci ve 17'nci maddeleri, kendilerini ilgilendiren her konuda, çocuklara bireysel veya toplu-örgütlü olarak görüşlerinin sorulması ve bu görüşlerin dikkate alınması konusunda kamu idaresine ve yönetimine sorumluluk yüklemektedir. Burada, çocuğun yaş ve olgunluk derecesinin dikkate alınması önemlidir. Çocukların katılımı olmadan çocukların yüksek yararı için kalıcı çözümler oluşturmak imkânsızdır.
- **Ayrımcılık yasağı:** ÇHS'nin 2'nci maddesi, kamu idaresini ve yönetimini çocukların herhangi bir haktan yararlanmalarını engelleyen herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamaları için gereken tedbirleri almakla yükümlü kılar. Bu hüküm; devlet, devlet dışı ya da toplum temelli örgütlerin çocuk haklarının gerçekleşmesini sağlamaya yönelik yürüttükleri programların ayrımcılığı tanımlamasını ve ayrımcılıkla mücadele için gereken araçları içermesini gerektirir. Çocuk hakları programlamasında dışlanmış, ayrımcılığa uğramış ya da uğrama riski yüksek, görünmeyen, sesi duyulmayan çocuk gruplarına öncelik verilir.
- **Çocuğun yüksek yararı:** ÇHS'nin 3'üncü maddesi, kamusal ya da özel kurum ve kuruluşlar, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararının "tek düşünce" olmamakla birlikte, "temel düşünce" olduğunu vurgular. Burada süreç, sonuç kadar önemlidir.
- **Çocukluk döneminin, çocuk gelişiminin ve çocuğun gelişen kapasitenin anlaşılması:** ÇHS'nin 5'inci ve 6'ncı maddesi, çocuğun bütünsel gelişimi (fiziksel, bilişsel, duygusal, ahlaki ve sosyal) ve çocuğun gelişen kapasitesinin her kararda ve faaliyette göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir. Çocukluk, çocukların kapasitelerinin geliştiği hem hassas hem de zorlu bir dönemdir. Bu, çocuklar ile bakım ve gelişimlerinden sorumlu olan yetişkinler (genellikle çocuğun

anne ve babası) arasında son derece önemli bir ilişkinin bulunduğu bir dönemdir. Yeni doğmuş bir bebek hayatta kalmak ve kendine ait haklara erişmek için bütünüyle yetişkinlere bağımlıdır. Çocuk gelişip olgunlaştıkça bakım ve gelişimlerinden sorumlu olan yetişkinlerle ilişkileri değişir, yönlendirme hâline gelir. Çocuk; haklarından kendi yararlanmaya başlar, zamanla bir aracıya gerek duymayacak hâle gelir ve çocuğun yetişkinlere bağımlılığı hızla azalır. Çocuk hayatının ilk 18 yılını tamamladığında, bu döneme kadar geçen sürede yararlandığı haklar, çocuğun tüm potansiyelini ortaya koymasına ve barışçıl ve hoşgörülü bir toplumun katkı sağlayan bir üyesi olmasına olanak tanıyacak fırsat ve bilgileri sağlamış olmalıdır. Çocuğun gelişen kapasitesi;

- gelişimsel bir kavramdır. Çocukların yeterlilikleri ve ortaya çıkan kişisel otonomileri veya özerklikleri, ÇHS'de yer alan hakların hayata geçirilmesi ile geliştirilir. Çocuğun bütünsel gelişimini ve gelişen kapasitesini desteklemek ve hayata geçirmek kamu idaresinin ve yönetiminin yükümlülüğü altındadır.
- çocuğu özgür kılan, çocukların haklarını kapasiteleri doğrultusunda belirten ve hakların kullanılmasını yetişkinlerden, yeterlilikleri düzeyindeki çocuklara doğru aktaran bir kavramdır. Çocukların haklarına saygı gösterilmesi konusunda kamu idaresine ve yönetimine yükümlülükler verir.
- koruyucu bir kavramdır. Çocukların gelişmekte olmaları, deneyimlerinin ve kapasitelerinin azlığını vurgular. Hem çocuğa bakmakla yükümlülere hem de kamu idaresi ve yönetimine, çocukların kendilerine ve kendi dışındakilere zarar verebilecek faaliyetlere katılmaktan korunmaları gerektiğini belirtir. Çocukların haklarına saygı gösterilmesi ve bu hakların korunmasında kamu idaresine ve yönetimine yükümlülükler verir.
- **Genel uygulama önlemlerine duyulan ihtiyaç:** ÇHS'deki 4'üncü, 42'inci, ve 44'üncü maddeler, bu ihtiyaç üzerinde durur. Kamu idaresinin, hakların kullanımının sürdürülebilir olması için sistemler ve kurumlar oluşturma yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülükler arasında aşağıdaki başlıklar vardır. Bu başlıklar Çocuk Dostu Şehir programının 9 yapı taşıyla da örtüşmektedir:
  - Çocuk haklarının çocuklar ve yetişkinler tarafından bilinmesini sağlamak,
  - Ulusal eylem planları hazırlamak,
  - Devlet içinde, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve uluslararası yardım kuruluşları ile koordinasyon mekanizmaları geliştirmek,
  - Yasaları, politikaları ve bütçeleri gözden geçirmek, etki değerlendirmesi yapmak,
  - Veri toplama, izleme sistemlerini oluşturmak ve 5 yılda bir düzenli ilerleme

raporları hazırlamak,

- Bağımsız izleme ve çocuk hakları savunuculuğu mekanizmalarının oluşturulmasını desteklemek.
- **Proje Döngüsü Yönetimi:** Planlama ve programlamada faaliyetleri önceliklendirmeye ve sıralamaya yönelik mantıksal bir çerçeve ve yöntem sağlar. Geleneksel proje döngüsü, ihtiyaç belirlenmesi ve analizi ile başlar; neyin değiştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi ve bunun nasıl başarılabileceği; uygun girişimlerin seçilmesi ve tasarlanması, uygulama, izleme ve sonrasında yaratılan etkinin değerlendirilmesi ve yöntem üzerine yansıtılması ile devam eder. Eğer, değerlendirme sonrasında bir sorun kalmışsa, süreç yeni bir değerlendirme ve analiz vb. ile yeniden başlayabilir. Hak temelli proje döngüsünde buna ek olarak bir başka faktör daha vardır: Sürecin başlangıcında, çocukların sahip olduğu haklarla ilgili farkındalık hedef ve dolayısıyla analiz, tasarım, uygulama, izleme gibi döngünün tüm bölümleri üzerinde etkili olur. Pratik açıdan döngü, proje sonucunda katkıda bulunulacak ilgili haklar konusunda bir farkındalık ve belirli bir kavrayışı sağlamakla başlar. Farklı aşamalardaki her yükümlülük sahibinin sorumluluğunu hakıyla yerine getirmesi, bir sonraki yükümlülüğün ve çocukların haklarının hayata geçmesini sağlayan bir etki zinciri oluşturarak proje döngüsünün çeşitli aşamaları arasındaki ayrımı ortaya koyar. Haklarla örülmüş bir proje mantığında bir çalışmanın sonuç noktası hakkın tüm çocuklar için gerçekleştirilmesi olmasıdır. Bu amaç ÇHS tarafından tanımlanmıştır. Hak temelli bir yaklaşımda genel amaç üzerine açıkça odaklanmayı sağlamak önemlidir. Etki zinciri, programımızın amaçla ilişkili farklı bileşenlerini anlamamıza olanak sağlar:
  - **Girdiler ve Faaliyetler:** Bir araya getirip yönetebileceğimiz unsurlardır. Bir çalışmaya sağladığımız kaynaklar, örneğin atölye ekipmanları; düzenlediğimiz faaliyetler, örneğin kolaylaştırma, eğitimler, vb.;
  - **Çıktılar:** Yönetilebilen bir bileşenin sonunda bir şey yarattığımızdan emin olmalıyız. Örneğin, gerçekleşmesine katkıda bulunmak istediğimiz hak açısından önem taşıyan bir görevin yerine getirilmesi için gereken becerileri kazanacak şekilde eğitim almış bir kişi;
  - **Sonuçlar:** Kişilerin uygulama sonunda kazandıkları bu becerilerini kullanacağını umunuz. Örneğin, güçlendirdiğimiz çocukların kendi okul yönetim kurullarına katkıda bulunmaları;
  - **Etki:** Amaçladığımız değişim, yani çalışma sonucunda çocukların hayatlarında meydana gelen farklılıklardır.

Esas olan, hakların ifade ettiği tüm ihtiyaçların devletlerin taahhütleri doğrultusunda sadece bugün değil gelecek nesillerde de karşılanmasını sağlayacak sürdürülebilir sistemlerin oluşturulmasıdır.

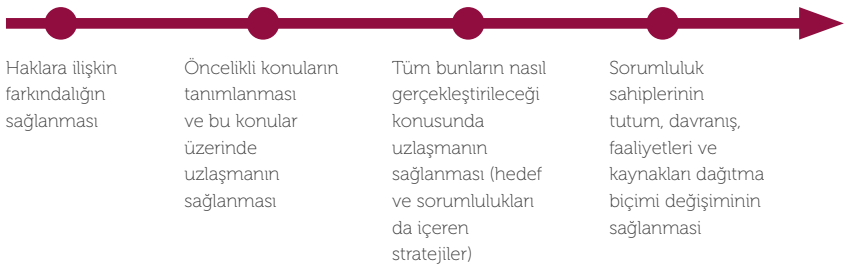
Diyagram 3: Çocuk Hakları Programlaması İlkeleri

Diyagram 4: Çocuk Hakları Programlaması Döngüsünün Adımları

Diyagram 5: Hakların Hayata Geçirilmesiyle İlgili Adımlar

3. UYGULAMALAR- FAALİYETLER

Bu kısımda Çocuk Hakları Programlaması Döngüsünün Adımlarına ilişkin uygulama ve faaliyetlere örnekler verilecektir.

Çocuk hakları programlaması süreci, çocukların yararlanması gereken hakları referans noktası olarak alıp çocukların içinde bulunduğu durumun belirlenmesiyle başlar. Yani, çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunları; bu sorunların yaşandığı yerlerin, ne kadar yaygın yaşandıklarının ve bu sorunlardan en fazla hangi çocukların etkilendiğinin belirlenmesidir. Bunun yanında, çocukların haklarını kullanıp kullanmadığının, kullanmasının önündeki güçlük ve engellerin belirlenmesi; yükümlülük sahiplerinin, görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları güçlük ve engellerin tespiti, hak sahiplerinin, haklarını talep ederken ve yükümlülük sahiplerinin hesap verebilirliğini talep ederken karşılaştıkları güçlük ve engellerin neler olduğunun analiz edilmesi gereklidir.

Çocuk hakları programlamasında çocukların durumunun hak perspektifiyle analizinde aşağıdaki yöntemler kullanılabilir:

1. Nedensellik Analizi

Çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunların nedenlerini belirler ve görünür nedenlerin ötesine bakarak esas ve kökte yatan nedenleri, hangi aktörlerin buna dâhil olduğunu ve aralarında nasıl bir bağlantı olduğunu tanımlamamıza yardımcı olur.

2. Sorumluluk Sahiplerinin Haritalanması

İlgili hak konusunda kimin sorumlu veya yükümlü olduğunu ve yükümlülük sahipleri arasında nasıl bir bağlantı olduğunu görmemize ya da görmeye başlamamıza yardımcı olur. Kimin hangi yükümlülüğü üstleneceği konusunda bir tartışma başlamasına yardımcı olur.

3. Kapasite Boşluk Analizi

Sadece kaynaklarla ilgili sıkıntıları değil, aynı zamanda kişisel motivasyon ve yetki gibi daha kişisel ya da örgütle ilişkili sıkıntıları tanımlamaya yönelik bir formül sunar.

3.1. Nedensellik Analizi

Nedensellik analizi bir soruna farklı nedensel düzeylerde bakarak sorunu "açmaya" yardımcı olur.

Bir araç olarak; sorunu, nedenlerini ve nedenler arasındaki ilişkileri belirten görsel bir harita ortaya çıkarır. İyi bir nedensellik analizi, konuyla ilgili ve bilgili kişilerin (çocuklar, çocuklara bakan kişiler, proje elemanları, hükümet ve özel sektörden uzmanlar vb.) deneyim ve bakış açılarını yansıtmalıdır.

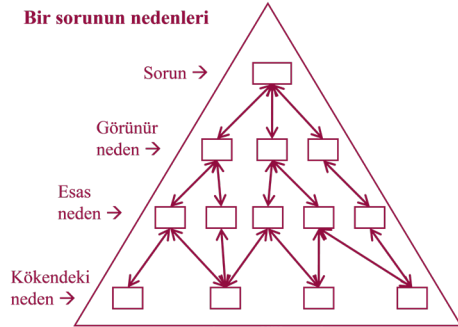
Burada amaç, nedenselliğin üç düzeyini belirlemektir:

Görünen nedenler	Kişilerin hemen belirleyebileceği, kendi gördükleri ya da tecrübe ettikleri nedenlerdir.
Esas nedenler	İnsanların kapasiteleri ve becerileri, kaynaklara ve bilgiye erişimleri gibi; kurumlar, hizmetler ve uygulamalarla ilişkili nedenlerdir.
Kökteki nedenler	Çevreyi etkileyen ve şekillendiren politikalar, inanç sistemleri (kültürel, geleneksel, dini) veya ideolojilerdir.

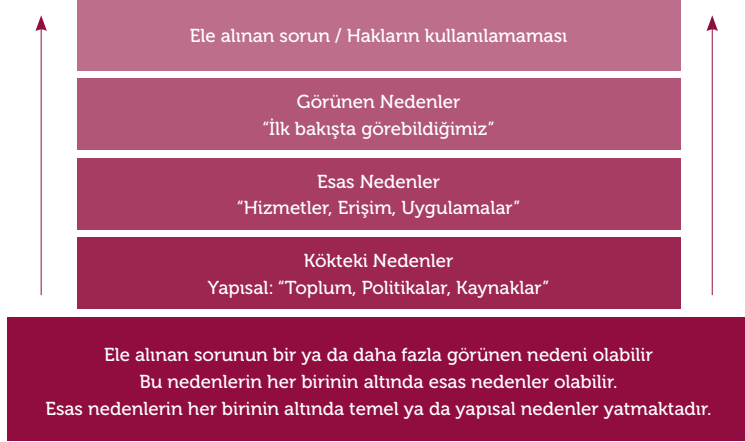
Alıştırma bizi ilgilendiren konu hakkında bir sorunun ifade edilmesiyle başlar. Bu sorun ve "nasıl görüldüğü" tanımlanmalıdır.

İkinci adım görünen nedenlerin neler olduğuna bakılmasıdır. Bu konuyla yakından ilgili olanlara sorduğunuzda, sorunun nedeni hakkında ilk söyledikleri şey sorunun görünen nedenleridir. Üçüncü adım bu görünen nedenleri alarak "neden" sorusunu sormayı sürdürmektir. Esas nedenler, görünen nedenlerin altına yazılır. Bu süreç, her bir esas sebep için "neden" sorusunun sorulması ile devam eder. Cevaplar tükenince, ortaya çıkan nedenler gruplanır.

Görünen, esas ve kökteki nedenlere yapılan dikey analizler sadece elle tutulabilen görünür nedenleri değil, aynı zamanda toplumun işleyişine yardımcı olan sistem ve yapılan ve hatta daha derinde, bu kurumsal yapıları şekillendiren inançlar ve ideolojileri belirlememize imkân verir.

Diyagram 6: Nedensellik Analizi

Örnek:

- Görünür sorun: Roman çocuklar dâhil, çocukların kurum bakımına alınması.
- Görünür Neden (Anahtar): Mahkeme emri, sosyal hizmetlerin ve özel komisyonların tavsiyesi, çocuğun terk edilmesi, engellilik.
- Altta Yatan Neden (Anahtar): Kurum bakımına almayı destekleyen politikalar, alternatif bakım seçeneklerinin olmaması, aile destek hizmetlerinin olmaması, ön yargılar ve ayrımcı tutumlar (çocuğun azınlık kültürlerinde yetişmesi), mesleki standartların olmaması, eski bilgiler ve uygulamalar, ailenin yoksulluğu, ailenin işlevini görmemesi.
- Temel Nedenler: Etnik temelli ayrımcılık, ekonomik dönüşümün etkisi, toplumsal dışlanma, kamu idaresinin ve kamu yönetiminin rolü...

Görünürdeki nedenler kadar, esas ve kökteki nedenleri belirlemek ve görünürdeki nedenlerle olduğu kadar bunlarla da baş etmek, çocuk hakları programlaması mantıksal çerçevesinin anahtarlarından biridir. Çocukların haklarının sürdürülebilir bir şekilde hayata geçmesi, sorunların esas ve temel nedenlerine odaklanılıp bu sorunların giderilmesiyle mümkündür.

Nedensellik analizindeki dikey eksen bir soruna ait özgün bir nedensel hattı belirlemeye çalışır. Bu da ilgilenilen sorun hakkında mantıksal çerçevenin inşa edilmesine, birbiri ile bağlantılı hakların ve bunlarla ilgili paydaş gruplarının belirlenmesine yardımcı olur.

Nedensellik analizinin yapılması, sorunla ilgili nedenlerin, kişilerin ve kurumların ve sorunun çözümünde rolü ve payı olan kişilerin belirlenmesine yardımcı olur.

Soruna ya da sorunlara değil, nedenlere odaklanılır.

3.2 Sorumluluk Haritalaması

Herhangi bir hakkın kullanılmasında ya da gerçekleşmesinde rol oynayan bir dizi aktör vardır. Bu aktörlerin birlikte nasıl çalışması gerektiğinin ve her birinin hakların uygulanması için ne gibi sorumluluklar alması gerektiğinin haritalanması, çocuk hakları temelli yaklaşımın temelinde bulunmaktadır.

Çocukların karşılaştıkları birçok durumda çocukların haklarını kullanabilmeleri açısından hangi aktörün hangi sorumluluğu üstlenmesi gerektiği çok açık olabilir. Politikalar veya kanunlar çocuk hakları standartlarına uygun hâle getirilmiş, kurumsal yükümlülükler tanımlanmış, mesleki eğitim müfredatı uygulamaya konmuş, izleme, yönetim ve hesap verebilirlik sistemleri oluşturulmuş olabilir. Haritalama çalışması, bunları yapılandırılmış bir şekilde belgelemeyi amaçlar.

Yükümlülük sahipleri, çocuk haklarını güvence altına alan ve hakların gerçekleştirilmesi açısından birincil sorumluluk sahibi olan devleti içerecektir. ÇHS, devletin üstleneceği genel yükümlülükler konusunda açıktır. Bunun haritalamayla ayrıntılandırılması ve çocukların haklarına saygı gösterilmesi, çocuklarının haklarının korunması ve yerine getirilmesinden sorumlu çeşitli kurum ve kişilerin güncel ve gerçek sorumluluklarının belirlenmesi gerekir.

Çocuk hakları bakımından, devlete ve devlet kurumlarına ek olarak diğer aktörlerin de görev ve yükümlülükleri vardır; anne ve babalar, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve medya gibi diğer aktörler de kendilerine kanun ya da sosyal normlarla verilen çeşitli yükümlülüklerle sahiptirler.

Çalışmanın ilk adımında tüm yükümlülük sahipleri sağ tarafta sıralanır ve her bir yükümlülük sahibinin (kişi, kurum) somut yükümlülüğü ve neler yapması gerektiği tanımlanır.

Bu yükümlülüklerin bazılarının doğrudan çocuklara yöneliktir. Diğerleri ise, bir dağıtım zincirinin parçası olarak bir başka kişi ya da bir kurumu desteklemek şeklinde olabilir.

Bu alıştırmada temel görev hâlihazırda yapılanı değil ne yapılması gerektiğini belirlemektir. Çoğu kez, yapılması gerekenler açıkça tanımlıdır fakat bazı durumlarda böyle bir açıklık söz konusu olmayabilir. Kimi durumlarda yükümlülük sahipleri zincirinde yer alması gerekenlerin çoğu ya da tümü fiilen olmayabilir. Bu durumda çalışma, ne olması gerektiği konusunda bir tartışmaya dönüşecektir.

Bu çalışmanın fiziksel olarak haritalandırılmasının çeşitli yolları vardır. Yapışkanlı (post-it) kâğıtlar, daha açık bir resim ortaya çıkmasında ya da yeni yükümlülük sahipleri belirlendikçe kaydırmalar yapılabilmesinde kolaylık ve hareket olanağı sağlar.

Diyagram 7: Sorumluluk analizi tablosu (örnek)

Hak Sahibi → Yükümlülük Sahibi ↓	Çocuk Eğitim hakkı vardır ÇHS Mad. 28, 29	Anne/ Baba	Öğretmen
Çocuk	Çocuğun başkalarına zorbalık yapmama (bullying) sorumluluğu vardır.	Çocuğun, sorun olduğunda düşüncelerini anne-babasına açıklama sorumluluğu vardır.	Çocuk öğretmene geribildirim sağlar.
Anne/ Baba	Anne-babalann ayırım gözetmeksizin çocuğa destek olma sorumluluğu vardır.		Anne-babaların, veli toplantıların katılma sorumluluğu vardır.
Toplum	Toplumun, çocuğun gelişimini destekleyecek güvenli bir ortamı sağlama sorumluluğu vardır.	Toplumun anne-babaları destekleme ve çocuğun okula gönderilip gönderilmediğini kontrol sorumluluğu vardır.	Toplum öğretmeni destekler ve çocuğun okula devamında sorun varsa öğretmeni sorumlu tutar.
Öğretmen	Öğretmenlerin çocuğa insan onuruna yaraşır şekilde davranma; kendilerini uzman olarak geliştirme sorumlulukları vardır.	Okul yöneticileri anne-babaların girdi sağlamaları gerektiğini bildiklerinden emin olmalıdır.	

3.3. Kapasite Boşluk Analizi

Sorumluluk Haritalaması çalışması, olması gerekeni haritalamak ya da ortaya çıkarmak için bir olanak sunmaktadır. Hakların gereği yerine getirilmiyorsa bu, yükümlülük sahibinin sorumluluğunu yerine getirmemesinin bir sonucudur ve buna neden olan bir "kapasite boşluğu" var demektir.

Yükümlülük sahibinin sorumluluğunu yerine getirmesinin ön koşulu bilgidir. Yükümlülük sahibinin hak ve kendi sorumluluklarının unsurları hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu bilgi mevcut ise, yükümlülük sahibinin hak taleplerini yerine getirmek için üç kapasiteye sahip olması gerekir. Bunlar:

- **Sorumluluk-Motivasyon** – Yükümlülük sahibi hak sahiplerinin taleplerini yerine getirebilmek için sorumluluk üstlenmeyi kabul eder, bunun için motivasyonu vardır.

- **Yetki** – Devlet ve toplum yükümlülük sahibinin bu sorumluluğunu tanıyarak ve yükümlülük sahibine eylem yetkisi verir. Bu yetki yasal, ahlaki, ruhani ya da kültürel sorumluluğu içerebilir. Eylem için motivasyon sağlayan mekanizmaları kapsayacak şekilde genişletilebilir.
- **Kaynaklar** – Yükümlülük sahibinin rolünü yerine getirmesi için yeterli kaynaklara erişimi ve bu kaynaklar üzerinde kontrolü vardır. Kaynaklar, hak taleplerinin gereğini yapabilmeye hizmet eden mali kaynakları, insan kaynaklarını, becerileri ve örgütsel veya kurumsal kapasiteyi içerebilir. Bu kaynaklar aşağıdakileri kapsayabilir:
  - **İnsan kaynakları** – Yeterli beceri, motivasyon, irade, bilgi, deneyim, zaman, bağlılık-istekliliğin, vb. varlığı.
  - **Ekonomik kaynaklar** – Arazi, doğal kaynaklar, üretim yolları-araçları (araçlar, ekipman), teknoloji, gelir, kredi, vb.
  - **Örgütsel kaynaklar** – Kurumların, idari yapıların, iletişim kapasitesinin vb. varlığı.

Bu kapasiteler yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmesinin ve hak sahiplerinin haklarını talep etmesinin ön koşullarıdır. Kapasitenin farklı unsurları vardır ve kapasite geliştirmeye yönelik ihtiyaçların belirlenmesi için bu unsurların her birinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Kapasite Boşluk Analizi, sorumluluk haritalaması çalışmasını takip eder ve sorumluluk ile ilgili tespitlerden hareketle şu soruyu sorar: Yükümlülük sahibinin sorumluluğunu yerine getirme ve bir yükümlülük sahibi olarak rolünü gerçekleştirme konusundaki kapasitesi hakkında ne biliyoruz? Yükümlülük sahibi sorumluluğunu yerine getiriyorsa bu tespit edilir. Sorumluluğunu yerine getiremiyorsa veya buna isteksizse, bu durumda bunu engelleyen ya da kısıtlayanın ne olabileceği saptanır.

Bu analiz hakların ya da hakların gereğinin yerine getirilmesinin önündeki engellerin ve kısıtların resmini ortaya çıkarmaya yönelik bir araç sunar.

Örnek analiz:

Görev Derecesi	Rol Analizi	Kapasite Analizi		
		Motivasyon-Sorumluluk	Yetki	Kaynaklar
Ele alınan sorun ve yerel durum bağlamında özel olarak tanımlanır.	Hak sahibinin haklarından yararlanması için kimin ne yapması gerekmektedir?	Yükümlülük sahibinin sorumluluğu yerine getirme motivasyonu var mı? Kabul ediyor mu? Etmiyorsa, neden?	Yükümlülük sahibi üstüne düşen rolü gerçekleştirme yetkisine sahip mi? Değilse, bu yetkiye kim sahip?	Yükümlülük sahibi bilgi, beceri, örgütsel kaynaklar, insan kaynakları ve maddi kaynaklara sahip mi? Değilse, eksik olanlar neler?
Bakım hizmeti verenler (anne, baba, diğer aile üyeleri, bakıcı, okul öncesi öğretmeni, vb.)	Anne ve baba çocuğunun nasıl geliştiğini bilecek, ona destek olacak, doğru yol gösterecek... (ÇHS madde 5, 18, 27...)	Var ama yoksulluk, bilgisizlik çocuğuna görevini engelleyebiliyor.	Var ancak diğer görev sahiplerinin desteği gerekiyor.	Kaynakları yok veya yeterli değil: Bilgisi yok, mali sorunları var...
Belediye (başkan, meclis, çocuk hakları birimi...)	Şehrin altyapısının çocuğun gelişimini kötü etkilememesi için çalışması ve bakım hizmeti verenleri desteklemesi gerekiyor (ÇHS madde 2, 3, 4, 6, 12, 26, 27, 41...)	Var ancak ulusal ve uluslararası destek ile. ----- Yok, çocukları etkileyen çok görevi var ancak çocuk haklarını korumanın işi olmadığını düşünüyor.	Var ancak AÇSHB, MEB vb. gibi kurumlarla ortak yetki. Belediye Başkan'ının yetkisi var, Sağlık Birimi Bölüm Başkanın yetkisi var...	Mali ve örgütsel kaynaklar var ancak insan kaynağı, bilgi, beceri sınırlı.
AÇSHB	Çocukları yoksulluk ve şiddetten korumak için politika oluşturma ve bilgi sağlaması gerekiyor (ÇHS madde 2, 3, 4, 6, 12, 19, 25, 26, 27, 37, 39, 40, 41, 44, 45...)	Var... Sadece çocuklarla ilgilenmediği için kısıtlı...	Var... Bakan, Bakan Yardımcısı, Çocuk Hakları Bölümü Şube Müdürü, İl Müdürü, sosyal çalışmacı...	Mali ve örgütsel kaynaklar var ancak insan kaynağı, bilgi, beceri sınırlı.
MEB	Tüm çocuklara kaliteli ve insan haklarını geliştirecek eğitim vermesi gerekiyor (ÇHS madde 2, 3, 4, 6, 12, 17, 22, 23, 28, 29, 30, 31...)	Var... Çocuk koruma sorumluluğunu kabul etme konusunda hızlı davranmıyor...	Var... Bakan, Bakan Yardımcısı, İl Müdürü, okul müdürleri, öğretmenler...	Mali ve örgütsel kaynaklar var ancak insan kaynağı, bilgi, beceri sınırlı.

Hak Temelli Amaç ve Hedeflerin Belirlenmesi

Çocuk hakları programlaması gibi hak temelli bir yaklaşımın ana unsurlarından birisi, insan hakları standartlarına açıkça atıfta bulunulmasıdır.

Çocuk Hakları Programlamasında ulaşmak istediğimiz etki, çocukların haklarının daha ileri düzeyde hayata geçirilmesini sağlayarak yaşamlarında değişime yol açmaktır. Amaç, ilgili haklara doğrudan atıfta bulunan ibarelerle ifade edilmelidir.

Hak temelli amaçlara ulaşmak için yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak ya da hak sahiplerinin haklarını talep etme kapasitelerini arttırmak gerekir. Kapasitelerdeki bu iyileşmeler "hakları uygulama ya da talep etme kapasitelerinde gelişme" şeklinde sonuç olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda, şiddet kullanmadan disiplin sağlama becerilerine sahip öğretmenler, çocuğa karşı duyarlı bir görüşme yapma becerilerine sahip polis, hakları talep etmek için gereken bilgi ve öz güvene sahip hak sahipleri örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç hedefleri ifade etmek için en iyi yol Akıllı Hedef ("SMART") terminolojisi kullanmaktır. Buna göre hedefler;

- Açıkça tanımlanmış (Specific),
- Ölçülebilir (Measurable),
- Ulaşılabilir (Achievable),
- Gerçekçi (Realistic),
- Zamanı belirlenmiş (Timebound) olmalıdır.

Amacı nadiren düz bir çizgi üzerinde atılan adımlarla ulaşılabilirdiğini unutmamak gerekir. Bir müdahalede kaydedilen gelişmeler ve ilerleme dış çevrenin yapacağı değişikliklerden etkilenenektir ve kimi zaman, başka girişimlerin sonuçları, elde edilecek sonuçta etki edecektir. Bu durum, müdahalelerin değişime katkısı olabilecek diğer oyuncularla eş güdümlü içerisinde yürütülmesi ve uygulanan izleme yönteminin, yöneticilere değişen koşullara yanıt üretme olanağı sağlaması gerektiğini açıkça göstermektedir. Örneğin, kapasite geliştirme programına katılımı öngörülen kişilerin bir başka eğitim programı nedeniyle bu eğitime katılamaması söz konusu olduğunda, bu sorunu gidermeye yönelik adım atmak gerekir. Bunun için, eğitim alacak kişilerin seçimiyle ilgili ölçütleri değiştirmek ve müfredatta buna uygun değişiklikler yapmak gerekebilir.

Uygun müdahalelerin belirlenmesi

Yükümlülük sahipleri sorumluluklarını yerine getirmeye istekli ve yeterli olduklarında ve hak sahipleri haklarını talep edebildikleri ve yükümlülük sahiplerini sorumlu tutabildiklerinde, bir haktan yararlanmak mümkün olur. Bunlardan biri ya da her ikisi müdahalenin odağını oluşturabilir. Çocuk hakları programlaması "yükümlülük sahiplerinin" yükümlülüklerini

yerine getirme konusundaki kapasitesini geliştirmeye veya "hak sahiplerinin" haklarını talep edebilme kapasitesini geliştirmeye katkıda bulunmalıdır.

Kapasite boşluk analizi mevcut durumda bir hakkın gerçekleşmesinin önündeki engel ve kısıtların bulunduğu alanları belirler. Bunun ardından ne tür bir müdahaleye ihtiyaç olduğu, kim olduğunu ve ilgili aktörler açısından nasıl konumlandığınıza bağlıdır:

- Bir belediye yetkilisi, idaresi altındaki çeşitli birimlerin ya da iş yaptırdığı kurum ve kuruluşların kapasite boşluklarına eğilen, başka hak ve meselelerle ilgili olarak diğer bakanlık ve devlet kuruluşlarıyla ilişkiler kuran bir eylem planı çıkarmak için kapasite boşluk analizinden yararlanabilir.
- Bir belediye, kapasitelerini geliştirme konusunda devlete ya da toplum tabanlı örgütlere, programlama kapasitesi, kapasite boşluklarının çözümü (örneğin; personel eğitimi, farkındalığın artırılması) alanlarında destek verebilir. Konuyla ilgili görev ve sorumluluklarının gerçekleştirilmesini öncelikle bütçe ayırabilir, hizmetlerin bütüncülüğü açısından diğer paydaşlarla koordinasyonun sağlanması amacıyla girişimde bulunabilir.

NEDENSELLİK ANALİZİ SONUCU BELİRLENEN SORUNLAR: _____				
SORUNLARIN İHLAL ETTİĞİ HAKLAR: _____				
YÜKÜMLÜLÜK SAHİBİ Ele alınan konuyla ve yerel durumla bağlantılı olarak tanımlanır	ROL ANALİZİ Sorunun çözümüne yardımcı olmak için kim ne yapmaktadır?	KAPASİTE ANALİZİ		
		MOTİVASYON Yükümlülük sahibi, rolünün gereğini yerine getirme konusunda zorunluluk hissediyor mu? Etmiyorsa, neden?	YETKİ Rolünün gereğini yerine getirmek için gerekli yetkiye sahip mi? Değilse, neden?	KAYNAKLAR Yükümlülük sahibi rolünün gereğini yerine getirmek için kaynağa sahip (insan kaynağı, örgütsel, mali kaynaklar) mi? Neler eksik?
Acil bakım veren kişi				
Hane halkı				
Topluluk				
Kurum				
Yerel yönetim				
Ulusal				
Uluslararası				

Her bir kapasite boşluğu için aşağıdaki soruları sormak, hem amaç ve hedefleri hem de uygun plan ve müdahale faaliyetlerini belirlemek için önemlidir:

- Değişmesi gereken şey ne?

- Bu değişim nasıl gerçekleştirilebilir?
- Bu değişimi kim gerçekleştirmelidir?
- Bu kişiler değişimi gerçekleştirmek için gereken beceriye-hazırlığa-motivasyona sahip mi?
- Biz hangi rolü oynayabiliriz?
  - Belediyede çocukla çalışan ve sorumlu kişi olarak ben ne yapabilirim?
  - Belediye ne yapabilir?
  - Hangi konularda güçlüyüz/m?
  - Konumumuz-bağlantılarımız-kaynaklarımız yeterince var mı?

Yukarıdaki tablo kapasite boşluk analizlerinin, hakların gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilecek farklı tipte müdahalelerle nasıl ilişkilendiğini göstermektedir. Belediyeler, yükümlülüğün kabulü ve motivasyon ile ilgili kapasite eksiklerinde savunuculuk faaliyetlerini uygulayabilir, yetki konusunda kapasite sorunları varsa kapasite geliştirme faaliyetleri uygulayabilir, kaynaklarla ilgili kapasite eksikliği varsa hizmet sunumuna katkı verecek faaliyetler sürdürebilirler. Genelde tüm kapasite bölümlerinde eksiklikler olabileceği düşünülerek, belediyeler bu üç alanda aynı anda farklı faaliyetler yürütebilecektir.

Savunuculuk, kapasite geliştirme ve hizmet sunumu faaliyetlerini aşağıdaki üç alanda gerçekleştirmek gerekmektedir:

1. Çocuk hakları ihlallerine ve destek mekanizmalarındaki boşluklara karşı doğrudan eylemler,
2. Yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini güçlendirmeye (politika, uygulama ve mevzuat) yönelik eylemler,
3. Çocukların, velilerinin ve sivil toplumun hak talep etme ve diğerlerini sorumlu tutma anlayışı ve kapasitelerini güçlendirmeye yönelik eylemler.

Burada amaç belediyenin çocuk planında şu sorulara stratejik olarak yanıt bulmaktır.

- Çocuk konularındaki sorunlara müdahale için güvенеbileceğimiz ve yararlanabileceğimiz güçlü yönlerimiz nelerdir?
- Hangi konularda başkalarını rol üstlenmeye teşvik etmeliyiz veya edebiliriz?
- Doğrudan oynayabileceğimiz rol nedir? Örneğin: kapasite geliştirme, eğitim, seferberlik, farkındalık yaratma...

- Dolaylı olarak oynayabileceğimiz rol nedir? Örneğin: savunuculuk, ağ oluşturma...

Belediyelerden gelen yönetici ve birim çalışanları ile yapılan eğitimlerde aşağıdaki öneriler dile getirilmiştir:

- Çocuklarla beraber bilgilendirme,
- Çocuk hakları ve çocuklara karşı yükümlülük ve sorumluluk eğitimleri ve bilgi kampanyaları, hak sahiplerini talep edebilir kılma,
- Projelerin başından itibaren çocukları ve tüm paydaşları süreçlere dahil etme,
- Kent konseyleri yanında mahalle konseyleri ile, mahalli düzeyde çocuk örgütlemesini destekleme,
- TÜİK'ten alınacak mahalle seviyesinde çocuk istatistiklerinden yararlanma,
- Memnuniyet anketleri yapma,
- Geri bildirim mekanizmaları ve şikâyet mekanizmaları (sosyal medya, kutular, uygulamalar...) kullanma,
- Çocuklarla ilgili odak birim oluşturma ve tüm birimlerin bu birim ile çalışmasını sağlama,
- Çocuk bütçesi oluşturma-geliştirme,
- Belediye faaliyet raporuna gölge rapor ve çocuk faaliyet raporu geliştirme,
- İl ve ilçe çocuk koruma koordinasyon kurulları ile ortak çalışma yapılması,
- Yapılacak projeleri, çocuk hakları programlaması analizleri ile denetleme,
- Çocuklara belediye başkanlarının sunum yapması,
- Belediye muhtarlık birimi ile ortak çalışma yapılması.

Belirlenecek faaliyetler çocuk hakları durum analizi çerçevesinde ve belediyenin kapasitesi düşünülerek seçilmelidir.

4. İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Çocuk hakları programlamasında amaç, yükümlülük sahiplerinin sorumluluklarının gereğini yerine getirmeleriyle çocukların haklarından yararlanabilmelerinin sağlanmasıdır. Bu nedenle izleme, örneğin sadece çocukların eğitim alıp almadıklarından daha ziyade, tüm yükümlülük sahibi zincirinin hak ve yükümlülükle ilgili işlevlerini yerine getirip getirmediğiyle ve bunun sürdürülebilir olup olmadığıyla ilgilidir.

İzleme ve değerlendirme konusunda çocuk hakları temelli programlama yaklaşımının, hem izleyip değerlendirdiğimiz konular (çaba, etki ve değişim ve uygulama süreçlerinde çocuk hakları programlaması ilke ve prensiplerine uyulup uyulmadığı) hem de izlemeyi nasıl yaptığımız (bizim izleme sürecimiz) üzerinde etkileri vardır.

Programımızın, projelerimizin, faaliyetlerimizin başında, sağlanan girdileri takip etmeden bir izleme ve değerlendirme yapılamaz. Bu girdiler kullanıldıkça, yaratılan kaynaktan ya da hizmetten yararlananlar üzerinde bir etki yaratmaya başlayacaktır. Böylece, zaman içerisinde, çalışmalar yaptığımız çocuk gruplarında nasıl bir değişim yaşadığını değerlendirebiliriz.

Sorumluluk, hizmet sunum ve etki zinciri (bakınız diyagram 7) üzerindeki planlama ve programlama çalışmalarımızın sonucunda belirlediğimiz süreçler, izleme çalışmalarımızın ana çerçevesini oluşturur ve bu nedenle önemlidir.

Yaptığımız çocuk hakları durum analizleri sonucunda ortaya çıkardığımız sorumluluk, hizmet sunum ve etki zinciri ve belirlediğimiz uygun faaliyetler ile ilgili aşağıdaki tabloda özetlendiği gibi bir izleme planı çıkartmamız gereklidir:

Ölçüm konusu	Ölçülen şey	Göstergeler
Etki	Değişim... çocuklar ve haklarını kullanmaları açısından ne değişti?	İlk durumdan sonra oluşan fark Örneğin, belediye sınırlarında haklarını belediyeden talep eden çocuk sayısında artış...
Sonuçlar	Etki... sonuç ne oldu?	Çıktıların kullanımı ve kapasite boşluklarının giderilmesinin sağlanması Örneğin, belediye sınırlarında çocuk gelişimi ve hakları temel bilgisine sahip olmayan çocuk, ebeveyn, öğretmen, vb. kalmadı...
Çıktılar	Çaba... ne yapıldı?	Faaliyetlerin uygulanması Örneğin, belediye sınırlarında bilgilendirme kampanyası yapıldı, her yıl düzenli aralıklarla reklam panolarına çocuk hakları konusunda bilgi asıldı, yerel televizyonda haftalık programlar yapılıyor... 100.000 kişiye ulaşıldı...
Süreç	Çalışma biçimleri... Yaklaşımda hak ilkelerinin uygulanması.	Uygulama standartları Örneğin, belediyenin çocukları etkileyecek her çalışmada çocuklara danışıldı; bazı faaliyetler çocuklar tarafından yapıldı; dışlanmış, görünmeyen, sesi duyulmayan çocuklara öncelik verildi; sivil toplum örgütleriyle ortak çalışıldı...
Girdiler ve faaliyetler	Verimlilik	Kayıtlar Örneğin, belediye sınırlarında kaç kişi eğitime katıldı, kaç broşür ulaştırıldı...

Eğer yaratmaya çalıştığımız çıktı oluşturulamıyorsa, örneğin; yerel toplum önderlerine yönelik eğitime bir nedenle katılım sağlanamıyorsa, programımızda değişikliğe gitmemiz gerekir.

Programımızı tasarladığımız dönemde uygun görünen mantıksal çerçevemizi; toplumsal, siyasal, ekonomik değişimlerin ya da güvenlik durumundaki değişikliğin ışığında yeniden düşünmemiz gerekebilir. Seçtiğimiz yöntemler belirli bir toplumsal gruptaki çocukları desteklerken bir diğer grubu dışlıyor olabilir.

Bu nedenle, içeriğin bir adım önünde gitmemizi, işlerin planladığımız gibi gitmediği durumları tanımlamamızı ve herhangi bir yanlış varsayımı ya da beklenmedik riskleri belirlememizi sağlayacak bir bilgi kaynağına ihtiyacımız vardır. Böylelikle, yapılan müdahalede uyarlamaya gidebiliriz.

Hak temelli yaklaşım, üç farklı alanın bir ya da daha fazlasında katkıda bulunduğumuz değişimi dikkate almamızı gerektirir. Bu düzeyler şunlardır:

- Her bir çocuğun hayatında etki düzeyinde değişim;

- Toplum düzeyinde değişim;
- Yapısal düzeyde değişim (örneğin; politika ve uygulamaları, kurumlar, mekanizmalar, vb.).

Bu nedenle, birbiriyle bağlantılı bu üç alanın her birindeki değişimi izlememizi sağlayacak bilgiye erişmemiz ve gerektiğinde yapılan çalışmada değişiklik yapabilmemiz için uygun sistemlerin olması gerekir. Çünkü çocuk hakları programlaması yaklaşımında bu bir yönetim ve hesap verebilirlik konusudur. Bu nedenle her ölçüm aşaması için göstergeler belirlemek gerekecektir.

Bir Müdahale Aracı Olarak İzleme: Belediyeler çocuk hakları programlaması gibi hak temelli bir yaklaşımı uygularken, çocukların haklarından yararlanma düzeylerini arttırmaya yönelik herhangi bir çalışmanın çocuklarla ilgili ulusal taahhütlerin yerine getirilmesine katkıda bulunduğunu unutmamalıdır.

ÇHS'yi onaylayan tüm devletlerin bilgilendirme, izleme ve çocuk haklarının gerçekleştirilmesi yönünde kaydedilen ilerleme hakkında periyodik raporlar oluşturma yükümlülüğü vardır. Ulusal veri toplama, izleme ve periyodik rapor oluşturma süreçlerine katkıda bulunmak hem ulusal düzeyde hem de belediyeler düzeyinde girdi sağlamaya olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda belediyenin, çocuk hakları programını ya da program kapsamında yürütülen çalışmalarla ilgili izlemeyi mümkün olduğu kadar ulusal izleme sistemleriyle eş güdümlü yürütmesi önemlidir. Böylelikle, çocukların hayatlarında meydana gelen değişikliklerle ilgili bilgiler, çocuk haklarının gerçekleştirilmesi yönünde kaydedilen ilerlemeye ilişkin ulusal gözden geçirme sürecine katkı sağlayacaktır. Bunu sağlamanın bir yolu da programın kullandığı göstergeleri ulusal göstergelerle eşleştirmek veya uygun göstergelerin geliştirilmesi için diğerleriyle iş birliği yapmaktır.

Ulusal izleme sisteminin geliştirilmesine ve kullanılmasına katkıda bulunmak, bizzat kendi içinde stratejik bir müdahale olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye Sonuç Gözlemleri, belediyelerin hangi çocuk hakları konularına odaklanmaları gerektiğine dair hem iyi bir başlangıç oluşturacak hem de Türkiye'nin uluslararası yasal yükümlülüğünün belediye düzeyinde gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.³

---

3 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Türkiye Sonuç Gözlemleri için bakınız: <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-haklari>

unicef

www.tbb.gov.tr

www.unicef.org/turkey